

Доброго дня! Тема уроку. Числівник. Складні випадки узгодження й відмінювання числівника

Увага! Виконані завдання надсилати за електронною адресою:
moshev2020@icloud.com

Теоретична частина

I. Опрацювання навчального матеріалу.

Числівник – повнозначна частина мови, що означає кількість однорідних предметів, частин від цілого або абстрактну математичну кількість.

Прості, складні і складені числівники

Прості числівники об'єднують у своєму складі непохідні (первинні) і похідні слова з однією основою, а саме: *один – десять, одинадцять – дев'ятнадцять, двадцять, тридцять, сорок, сто, двійко, трійко, півтора, півтори* тощо.

До **складних** числівників відносять: *п'ятдесят – дев'яносто, двісті – дев'ятсот, півторасти, кількадесят, кількадесятеро, кількасот*.

Складені числівники утворені з кількох простих і складних числівників: *двадцять шість, триста сімдесят чотири, дві тисячі п'ятсот сорок три, мільйон триста вісімдесят сім тисяч сто дев'яносто шість*. До складених належать також дробові числівники: *три четвертих, сім цілих одна десята, десять цілих двадцять чотири сотих*.

Перегляньте відео: Розряди числівників за значенням. Зв'язок з іменниками
<https://www.youtube.com/watch?v=31eIQxLXKjQ&t=1s>

Числівник *один (одна, одно, одне)* узгоджується з іменником у роді, числі і відмінку: *один крок, одна команда, одне озеро, одні друзі; одній подрузі, однією (одною) подругою* і т. д.

Числівники *два, три, чотири* підпорядковують іменники, які стоять при них у формі називного відмінка множини (часто з наголосом родового відмінка однини): *два столи, три карбованці, чотири мішки, дві сестри*.

Числівники *п'ять, шість, сім* і т. д. керують іменниками в родовому відмінку множини: *п'ять сторінок, шість аркушів, сім днів, тридцять сім партизанів, п'ятсот п'ятдесят вісім тисяч карбованців*.

Мішані числа, що включають в себе елемент з *половиною, з чвертю*:

- **керують називним відмінком множини**, якщо вони стоять при числівниках **два, три, чотири**: *два з чвертю метри, два з половиною кілограми, три з чвертю кілометри*;
- від **п'яти і більше** такі числівники **керують родовим відмінком множини**: *п'ять з половиною кілометрів, сорок з половиною процентів, п'ять з чвертю діб*;
- **інші мішані дробі**, в яких назва дробу приєднана до цілого числа сполучником **і**, **керують тільки родовим відмінком однини**: *п'ять і одна п'ята кілометра, дванадцять і три сьомих кілограма, вісім і сім дев'ятих гектара*.

Деякі іменники (типу *киянин, подолянин, селянин*), іменники четвертої відміни, іменник *друг*, а також іменник *чоловік* у значенні лічилного слова **при числівниках два, три, чотири** **приймають форму родового відмінка однини**: *два громадянина, три киянина; прибуло всього лиш три чоловіка; два імені, три поросяти*.

У непрямих відмінках **числівники узгоджуються з іменниками як прикметники**: *двох хлопців, чотирьом робітникам, дев'яти (дев'ятьом) школам; двадцяти семи комбайнів; двадцятьма вісьмома комбайнами*.

При складених **числівниках** іменники **вживаються у формі, яка підпорядковується останньому компонентові числівника**: *вісімдесят три робітники, чотириста двадцять п'ять піонерів*.

У сполученні зі **збірними числівниками** іменники **вживаються в формі родового відмінка множини**: *двоє дітей, п'ятеро хлопців, семеро поросят*.

При числівниках **обидва, обидві** іменник **виступає у формі називного відмінка множини**: *обидва таланти, обидві армії*.

Числівник **півтора** **сполучається з іменниками чоловічого і середнього роду в формі родового відмінка однини, півтори** з такою ж формою іменників жіночого роду: *півтора року, півтора відра; півтори години*.

Числівники в називному відмінку (а при назвах неістот також у знахідному) разом з іменниками утворюють **неподільні сполучення**.

Такі кількісно-іменні сполучення в реченні виступають у ролі **одного члена**:

- **підмета**
*Земля ятрилась ген на виднокрузі;
 Ми йшли на смерть за втрачені мости.
 Два журавлі над нами – двоє друзів –
 Тепло весни несли через фронти
 (М. Ткач);*

- **додатка:**

*Як великою вже стала,
я сім плахт поначіпляла
(Л. Глібов);*

- **присудка:**

Перегон до Фастова був кілометрів з дванадцять (Ю.Смолич);

- **обставин:** *За двадцять кроків від хати росла груша (І.Нечуй-Левицький);
Сім, год мак не родив і голоду не було (Н. пр.).*

В інших відмінках **числівник узгоджується з іменником**, оскільки його атрибутивність посилюється, і виражає синтаксичну функцію означення: *Після відповіді Богдан Петрович трьома – п'ятьма запитаннями перевірів Маркові знання.*

У сучасній українській літературній мові, особливо у мові періодичної преси, під впливом професійної і частково офіційно-ділової мови закріплюється вживання числівників, синтаксично слабо пов'язаних з іменниками, наприклад: «ГАЗ-69», «ТУ-154», Т-150К.

ЗАУВАЖЕННЯ ДО ДЕЯКИХ ЧИСЛІВНИКІВ

Один, одні, самий, самі

В українській мові числівники *один, одна, одне, одні* мають або кількісне значення:

- «З *одного* вола двох шкур не деруть» (прислів'я);
- «Ой *одна* ж я, *одна*, як билиночка в полі» (Т. Шевченко),
— або значення займенника *якийсь*:
- «В *одній* долині під горою високий явір зеленів» (Л. Глібов).

Але ці числівники не мають значення займенників *самий, сама, саме, самі*, як у російській мові: «Он выбежал в *одном* белье». Однак трапляється читати не тільки в сучасних газетних і журнальних статтях, а навіть у художніх творах: «Вона вийшла в *одному* жакеті», «*Одні* старі залишилися в селі».

Українська класична література й народне мовлення в таких випадках користувалися здебільшого займенниками *самий, сама, саме, самі*:

- «*Самий* борщ та борщ, без нічого як щодня їсти, то хіба наїсися?» (казка);
- «Зосталися *самі* вишкварки» (М. Номис);
- «*Самі* діти в хаті сидять, а батьки кудись пішли» (з живих уст).

Отож авторам наведених вище двох фраз слід було написати: «Вона вийшла в *самому* жакеті», — бо фраза з висловом *в одному жакеті* дає змогу припускати, що жінка носить часом і по два-три жакети; «*Самі* старі залишилися в селі», бо тут ідеться не про кількість людей, що залишилися в селі, а про їхній вік.

Другий та інший

Слово *другий* буває українською мовою порядковим числівником («А в *другий* раз пройшла не глянувши на нього». — Леся Українка) або, зрідка, синонімом займенника *інший* («Сам він не знав, не міг сказати, а *другі* з нього сміялись», — М. Коцюбинський).

У сучасній українській мові повелося вживати цього слова тільки як порядкового числівника, користуючись для другого значення займенником *інший*: «Війна є продовження політики *іншими* засобами». Часом цим займенником надуживають і ставлять його там, де без числівника *другий* не обійтись: «Від цього берега до *іншого* буде не більше як двадцять метрів; невже не переплинеш?» Тут неодмінно треба поставити слово *другий*: «Від цього берега до *другого*...», — бо в річки два береги — *один і другий*. Займенник *інший* інколи надає фразі характеру віддаленості: «Де на *інших* берегах і ростуть кущі, а тут, у нас, — голісінько» (з живих уст).

Пара й кілька

«Позич мені на *пару* днів гроші»; «Зустрінемося через *пару днів*», — чуємо інколи в розмовах, а зрідка читаємо й на сторінках сучасних художніх творів. Так сказати по-українському не можна, а слід: «Позич мені на *кілька* день (днів) (на *два-три* дні, на *які два* дні) гроші»; «Зустрінемося через *кілька* день (днів) (через *два-три* дні, через *які два* дні)».

Числовий іменник *пара* треба ставити при іменниках, що позначають однакові речі — *пара* чобіт, *пара* білизни («Йому Дідона підослала... штани і *пару* чобіток». — І. Котляревський), людей, чимось між собою пов'язаних («Цвіт лине, лине і закриває закохану *пару*». — Леся Українка), худобу («Ой на тобі *пару* волів лисих». — «Материалы и исследования» П. Чубинського).

Практична частина

II. Закріплення матеріалу

Перегляньте відео:

1. Узгодження числівника з іменником - експрес-урок О.Авраменко
<https://www.youtube.com/watch?v=mK2U1bvm8Ps&t=1s>

2. Експрес-урок – Час О.Авраменко
<https://www.youtube.com/watch?v=zaTRsN-S5yg&t=2s>

Числівники на позначення дат

Для позначення дат в українській мові використовуються **порядкові числівники у сполученні з іменниками в Р.в. одн.** Числівники у таких словосполученнях відмінюються, а іменники — назви місяців — ні: *першого січня, по перше січня, до першого січня; друге лютого, другого лютого, до другого лютого.*

Для позначення **знаменних дат** порядковий числівник пишеться з великої літери: *Перше травня; з Восьмим березня.*

Якщо ж порядковий числівник у складній назві пишеться **цифрою**, то назву місяця треба писати з **великої літери**: *1 Травня, 8 Березня.*

Числівники на позначення часу

Години в українській мові — жіночого роду і для **позначення часу** слід використовувати **порядкові числівники**, які відповідають на питання «**котра?**»: *котра година? — одинадцята, друга, двадцять третя.*

Хвилини і секунди позначаються **кількісними числівниками**, що відповідають на питання «**скільки?**»: *котра година? — четверта година двадцять хвилин.*

Якщо тобі потрібно сказати точний час (без хвилин), то слід використовувати прийменники **О** чи **ОБ**: *о третій годині, об одинадцятій годині.*

Для позначення **половини** використовуємо прийменник **НА**: *пів на десяту, опів на сьому.*

Називаючи точний час із хвилинами, слід пам'ятати, що до 30 хвилин треба вживати прийменник **НА** або **ПО**, а після 30 хвилин — прийменник **ЗА** або **ДО**.

15 хвилин — **чверть години**, тому можливими є варіанти: *чветь по десятій або чверть на одинадцяту. 30 хвилин* — **пів години**, тому можливим є варіант: *десята година тридцять хвилин або пів на одинадцяту.*

ПІСЛЯ 30 ХВ.

десять (хвилин) до сьомої

06:50 **ДО ЗА** за десять (хвилин) сьома

+ шоста година п'ятдесят хвилин

ДО 30 ХВ.

п'ять (хвилин) по другій (чотирнадцятій)

14:05 **ПО НА** п'ять (хвилин) на третю (п'ятнадцяту)

+ чотирнадцята година п'ять хвилин
+ друга година п'ять хвилин

vk.com/ganna_videorepetitor

Вживання числівників на позначення часу

Котра година?

порядковий числівник ж.р. + слово "година" в ж.р.

друга година (14.00)
одинадцята година рівно (11.00)

О котрій годині?

о(об) + порядковий числівник ж.р. в М.в.

о 12.00 - о дванадцятій (годині)
об 11.00 - об одинадцятій (годині)

прийменник "о" вживається з порядковим числівником із початковим приголосним зв'язком, "об" - з порядковим числівником із початковим голосним зв'язком

НЕ МОЖНА:
пів першої;
вісім двадцять п'ять;
без десяти восьма;
п'ять хвилин восьмої;
в десятій годині

години з хвилинами (з 12.31 до 12.59):

"за" + порядковий числівник ж.р. у Н.в.

11.55 - за п'ять дванадцята
12.35 - за двадцять п'ять перша
18.40 - за двадцять сьома

години і 30 хвилин:

половина, пів на + порядковий числівник в Р.в. чи З.в.

11.30 - пів на дванадцять

години з хвилинами (12.01 до 12.29):

кількість хвилин + по + порядковий числівник

10.10 - десять хвилин по одинадцятій
11.15 - п'ятнадцять хвилин (чверть) на дванадцять

ЧАСТИНИ ДОБИ

ранок - 4.00 - 8.00

полудень - 12.00

вечір - 18.00 - 23.00

північ - 24.00

день - 9.00 - 17.00

ніч - 01.00 - 03.00

Перегляньте відео «Вживання числівників на позначення часу».

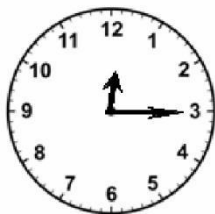
Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=Vd_la7tOfrg (Підготовка до ЗНО) або <https://www.youtube.com/watch?v=1GAJ4Oc-vnY> (Автор Олег Вербовий).

1. Гра «Якщо на годиннику...» (укажіть котра година).
Перевірте правильність виконання завдання за QR-код.

12.40

12.15

13.53

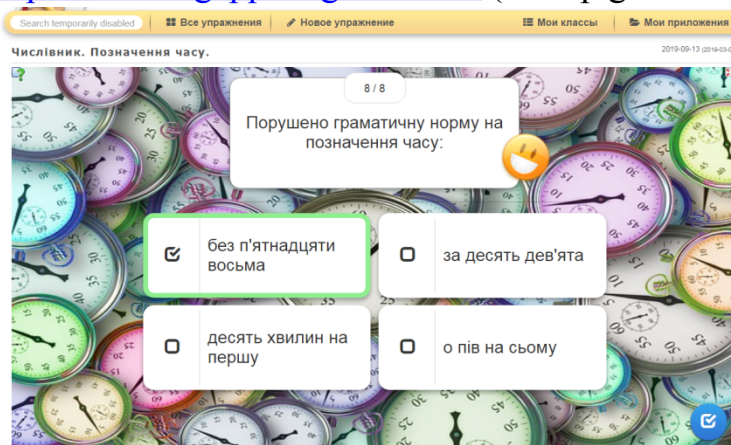

19.00

2. Відредагуйте записку хлопчика, яку він передав своєю сестричкою мамі.

Мама! Я сьогодні буду пізніше – десь в вісім годин. Уроки в мене закінчую в час двадцять. Потом заняття в кружках – десь до пяти годин. Близько шести

БЛОК КОНТРОЛЮ

1. Питання для самоконтролю.

- Якого числівники вживаються на позначення годин в українській мові ?
- А на позначення хвилин та секунд?
- Яке питання доцільно ставити, якщо ви хочете запитати про час?
- За допомогою яких прийменників позначається час до 30 хвили? А після 30-ти?
- Які слова можуть вживатися замість 15 та 30 хвилин?
- Які особливості вживання числівників на позначення дат?

2. Виконайте тестування «Числівники на позначення часу і дат». Режим доступу: <https://naurok.com.ua/test/start/225727> (Автор Лисянська О.)

Домашнє завдання

Вправа 141- 146, с. 46 підручник Н.Голуб. Українська мова 11 кл.. – К., 2019.